

SOLON REFORMLARI: GÜNDEME GELME NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Mert AĞAOĞLU

Giriş

M.Ö. 7.-5. yüzyıllar arasında Atina'da uygulanan siyasal ve toplumsal reformlar neticesinde demokrasi ortaya çıkmıştır. Yunanca'da "demokratia"(halk idaresi)¹ olarak adlandırılan demokrasinin kökeni Antik Çağ'daki Atina polisine dayandırılmaktadır.² Elbette ki günümüzdeki çağdaş demokrasilerden farklı olan bu rejimde yönetim erki, seçme ve seçilme hakkı hür, erkek Atinalı vatandaşlara aitti.

M.Ö. 7. yüzyılda (M.Ö. 621) Atina yasalarını ilk defa bir sisteme bağlayan ve yazılı hale getiren yasa koyucu (nomothetai) Drakon'un çıkardığı yasalardan biri de borçlarla ilgiliydi. Söz konusu yasaya göre borçlular ve aileleri borçlarını ödeyemedikleri takdirde alacaklı olan kişinin kölesi haline geliyorlardı.³ Böylece, hür Atina çiftçileri aristokrat kişilerin kölesi durumuna düşmekteydiler. Atina toplumunda huzursuzlukların baş göstermesi üzerine Solon (M.Ö. 640-560) en üst düzey memuriyet olan Arkhon seçilerek bu vazifeye getirilmiş ve tam yetki ile donatılmıştır.⁴

Bu çalışmada kaynak olarak Eskiçağ Yunan Tarihi ile ilgili kitap, makale ve tezler dışında Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar'ın ders notlarından da yararlanılmıştır.

¹ Güler Çelgin, **Eski Yunanca-Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2011, s. 146.

² Deniz Kundakçı, "Atina Demokrasisi'nin Zayıf Karnı: Leitourgia, Sykophantes ve Ostrakismos Uygulamaları", **FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)**, Kastamonu, 2018, s. 242.

³ Levent Ufuk Aydoğmuş, "Atina Şehir Devletinde Politik ve Sosyal Reformlar", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 5.

⁴ Esengül Akıncı Öztürk, "Solon ve Tarafsızlık Karşıtı Yasası", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2018, S. 30, s. 89.

Solon Reformlarının Nedenleri

Antik dünyada felsefî düşüncenin M.Ö. 620-550 yılları arasında yaşayan yedi bilgenin insanlara ahlakî öğütler niteliğindeki vecizeleriyle başladığı kabul edilmektedir. Söz konusu yedi bilgeden biri de Atina demokrasisini biçimlendiren yasa taslaklarını hazırlayan Solon'dur.⁵

M.Ö. 7. yüzyılda Attika yarımadasında yaşanan toprak erozyonu ve yamaçlarda meydana gelen aşınma zaten tarım yapılabilen alanların az olduğu bölgede sıkıntıya neden olmuştu. Bu durum neticesinde ekilip biçilebilen tarım arazilerinin sayısı azalmıştır. Nüfus artışının da etkisiyle tarım ürünlerinde azalma, fiyat artışı ve kıtlık ortaya çıkmıştır. Böylelikle borçlanan Atinalı çiftçiler kendi topraklarında köle durumuna düşmüşlerdir. Problemlerin çoğalmasi üzerine iki taraf yani toprak sahibi aristokratlar ve borçlanıp köle durumuna düşenler aralarında anlaşıp M.Ö. 594/593'te Solon'u hukukî anlaşmazlıklarda arabulucu (aisymnetes) ve arkhon olarak seçtiler.⁶

Solon'un reformları Atina'daki eski devlet düzeninin ötesinde olan uygulamalar olarak görülmektedir.⁷ Solon "özgür bir babadan doğan kimsenin, köle konumuna indirgenemeyeceği" ilkesini getirmiştir.⁸ Solon'un uyguladığı siyasî ve hukukî programın genel hatları Aristoteles ve Plutarkhos tarafından aktarılmıştır. İlk önlem olarak borçlu olanların borcu silinmiş ve bu uygulama "seisakhtheia" (borç yükünden kurtulma) olarak adlandırılmıştır. Toprak sahibine elde ettikleri ürünün altıda birini verdikleri için altıda birci-hektemoros (çoğulu hektemoroi) şeklinde isimlendirilen çiftçilerin toprakları üzerindeki ipotekler kaldırılmıştır. Horoi adı verilen tarlalarda bulunan ipotek taşları sökülerek çiftçiler borçtan ve kölelikten kurtulmuştur. Böylece Atina vatandaşları için borç köleliği kaldırılmıştır. Lakin Solon, alt sınıfların isteği olan toprağın yeniden dağıtılması fikrini kabul etmemiştir.⁹

Atina vatandaşlarının soylu ailelerden gelip gelmediklerine bakılmaksızın gelirlerine göre sınıflandırılması sistemi Solon tarafından getirilmiştir. Ekonomisi tarıma dayanan Atina'da sınıflandırma yıllık elde edilen tahıl ölçüsüne göre yapılmıştır. Ölçü olarak medimnos 50 litrelik ölçü birimi baz alınmıştır.

⁵ Çiğdem Dürüşken, **Antikçağ Felsefesi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2014, s. 65.

⁶ Aydoğmuş, **a.g.e.**, s. 6.

⁷ Thomas Thorp, "Solon the Athenian and the Origins of Class Struggle", **Living with Class: Philosophical Reflections on Identity and Material Culture**, Ed. Ron Scap and Brian Seitz, New York, Palgrave Macmillan, 2013, s. 190.

⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara, İmge Kitabevi, 2013, s. 30.

⁹ Aristoteles, **Atinalıların Devleti**, çev. Suat Yakup Baydar, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 1998, s. 11.

- 1) Pentakosiomedimnoi: Yıllık geliri 500 medimnoi olanlar,
- 2) Hippeis (Atlılar): Yıllık geliri 300 medimnoi olanlar,
- 3) Zeugitai (Küçük Çiftçiler): Yalnızca bir çift öküzü temin edebilecek kadar sınırlı geliri olanlar,
- 4) Thetes (Yoksul Çiftçiler): Geliri 200 medimnoi'den az olanlar,

Solon'un yaptığı bir başka hukukî düzenleme ise Atina şehir devleti anayasası olarak da tanımlanmaktadır. Burada amaç aristokratların devlet organları üstündeki denetimi ve etkisini sınırlandırmak olmuştur. Yönetimde artık aristokrat olmayan zengin mülk sahibi kişiler de yer alabilecekti.¹⁰ Yeni düzenlemede 9 Arkhon görevlendirilmiştir. Bir tanesi o yıla adını veren "archon eponymos", bir diğeri dinî törenleri yöneten "archon basileus", üçüncüsü ise ordunun başkomutanı olan "archon polemarchos" idi. Diğer 6 arkhon "thesmothetai" (yasa koyucular) olarak hukukî meselelerde sözcü, yargılamalarda ise gözlemci olarak vazifelendirilmiştir.

Solon'un Antik Yunan siyasî hayatına kazandırdığı müesseselerden en önemlisi Dörtüyzler Meclisi (Bule)'nin oluşturulmasıdır. 400 kişiden oluşan bu meclise her kabileden 100 üye alınmaktaydı. Danışma meclisi konumunda olan bu meclis ile Areopagos (Aristokratlar Meclisi)'un etkisi, eski gücü ve etkinliği azalmıştır. Yukarıda zikredilen gelir gruplarına göre ayrılan dörtlü sınıflamada yer alan birinci ve ikinci sınıflar arkhon olma ve Areopagos'a seçilme hakkına sahip iken üçüncü sınıf vatandaşlar Bule'ye, dördüncü sınıf Atina vatandaşları ise Ekklesia (Halk Meclisi)'ya seçilebiliyordu. Ekklesia tüm vatandaşların katılabileceği bir meclis idi.¹¹ Dördüncü sınıf olan Thetes hem askerlikten hem de her türlü vergiden muaf tutulmuştur.¹² Metoikos olarak adlandırılan yerleşik yabancılar, kadınlar ve köleler ise sistemin dışında tutulmuştur.

Yargı sisteminde de reform yapan Solon, Heliiaia adlı yeni bir mahkeme kurmuş, jüri olma hakkını dört sınıfa da tanımıştır. Bu durum arkhonların gücünün denetlenmesini sağlamıştır. Bir başka yargı reformu ise bir suç işlendiğine inanan herkese dava açabilme hakkı getirilmesidir. Böylece eskiden sadece haksızlığa uğrayan kişi veya yakınları dava açabilirken artık erkek vatandaşların tümü bir toplumsal sorumluluk olarak dava açabilecekti.¹³

Solon, sosyal ve iktisadî hayatı derinden etkileyen yasalarından birisi de Atina'da toprakta yetişen tarım ürünlerinden sadece zeytinyağının farklı

¹⁰ Mehmet Yetiş, "Antik Atina'da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos'un Tiranlığına", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, LIV. Cilt, S. 2, Ankara, 1999, s. 172-174.

¹¹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, TTK Yayınları, 1984, s. 183.

¹² Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 82.

¹³ Sarah Pomeroy, *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2018, s. 138.

kentlere ihraç edilmesine izin veren, diğer bütün ürünler için ihracatı yasaklayan yasadır.¹⁴ Çünkü zaten tarımsal verimliliğin düşük olduğu, tarım yapılabilen alanların az olduğu Atina'da zeytinyağı dışındaki ürünlerin üretimi azdı ve ihtiyacı karşılayamamaktaydı.

"Isonomia" yani yasanın vatandaşlara açık olma ilkesini getiren Solon'un yasaları "aksones" adlı ahşap levhalar üzerine kazınmış ve toplumda okuma oranı düşük de olsa herkesin görebilmesi için agoraya dikilmiştir. Muhtemelen yasaların getireceği baskılardan çekindiği için Solon Attika yarımadasını terk ederek on yıllığına seyahate çıkmıştır.¹⁵

Sonuç

Solon'un gerçekleştirdiği reformlar kısa süreli bir fayda sağladıysa da bir istikrar getirmemiş, kalıcı bir durum oluşmamıştır. Toplumsal sınıf ayrıcalıklarından olan doğuştan soyluluğu kaldırmasına karşın söz konusu reformlar neticesinde aristokratların haricinde soylu olmayan zenginlere dayanan bir yönetici zümresi oluşmuştur. Böylece siyasi vazifeler için rekabet artmış ve adı geçen vaziyet iç çatışmalara sonrasında da Peisistratos'un tiranlığına yol açmıştır. Bu durum iktidarın servet sahiplerinin elinde olduğu yönetim şekli "timokratia"¹⁶ olarak da tanımlanabilmektedir.

Borçlardan dolayı oluşan köleliği kaldırması sayesinde artık hiçbir Atina vatandaşı köle konumuna düşmeyecekti. Lakin birçok çiftçi yeterli sermayeye sahip olmadığı için yeniden borca girmiş köle olmasa da bir şekilde toprak sahibine bağımlı olmuştur.

Herodotos, Solon'un demokrasinin babası olduğu fikrini kabul etmemiş, Aristoteles ise onu demokrasinin kurucusu olarak göstermiştir. Solon'un reformlarından ne aristokratlar ne de yoksul çiftçiler memnun kalmıştır. Aristoteles bu durumu reformların doğru ilkelere göre yapıldığı şeklinde yorumlamıştır.¹⁷

Solon, zenginlik ölçüsüne göre bir sınıflandırma yapsa da vatandaşlık haklarında bir değişiklik getirmemiş, Atinalı anne-babadan doğmayan kişiler zengin bile olsalar Atina vatandaşı sayılmamışlardır. Kölelik devam etmiş, sadece Atina vatandaşları için borç köleliği kaldırılmıştır. Dolayısıyla gerçekleştirilen reformların çoğu, toplumdaki siyasal, iktisadî ve sosyal sorunların giderilmesinde kısmen ve geçici olarak etkili olmuştur.

¹⁴ Kundağcı, a.g.e. , s. 258.

¹⁵ Serdar Sakınmaz, "Atinalı Solon ve Aristoteles'in Yasa ve Adalet Anlayışı", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 35.

¹⁶ Çelgin, a.g.e. , s. 658.

¹⁷ Ayhan Bıçak, *Felsefenin Kuruluşu*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2015, s. 27.

Kaynakça

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara, İmge Kitabevi, 2013.
- Aristoteles, **Atinalıların Devleti**, çev. Suat Yakup Baydar, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 1998.
- Aydoğmuş, Levent Ufuk, **“Atina Şehir Devletinde Politik ve Sosyal Reformlar”**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Bıçak, Ayhan, **Felsefenin Kuruluşu**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2015.
- Çelgin, Güler, **Eski Yunanca-Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi, 2011.
- Dürüşken, Çiğdem, **Antikçağ Felsefesi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2014.
- Kundakçı, Deniz, “Atina Demokrasisi’nin Zayıf Karnı: Leitourgia, Sykophantes ve Ostrakismos Uygulamaları”, **FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)**, Kastamonu, 2018, s. 241-266.
- Mansel, Arif Müfid, **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara, TTK Yayınları, 1984.
- Öztürk, Esengül Akıncı, “Solon ve Tarafsızlık Karşısı Yasası”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2018, S. 30, s. 89-98.
- Pomeroy, Sarah, **Antik Yunan’ın Kısa Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2018.
- Sakınmaz, Serdar, “Atinalı Solon ve Aristoteles’in Yasa ve Adalet Anlayışı”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tekin, Oğuz, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Thorp, Thomas, “Solon the Athenian and the Origins of Class Struggle”, **Living with Class: Philosophical Reflections on Identity and Material Culture**, Ed. Ron Scap and Brian Seitz, New York, Palgrave Macmillan, 2013, s. 189-201.
- Yetiş, Mehmet, “Antik Atina’da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos’un Tiranlığına”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, LIV. Cilt, S. 2, Ankara, 1999, s. 163-197.